

Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ*

κριτική θεώρηση από Χριστιανική άποψη

ΥΠΟ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΕΥΓ. ΜΠΙΤΣΑΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΩΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΑΨΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

*εί ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλικιώτες
ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον,
ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν.
Α' Κορ. 15,19.*

*ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται
ὁ θάνατος.
Α' Κορ. 15,26.*

1. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ σπουδαιότητά της κατὰ τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία.

Ὅπως γιὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα θέματα τῆς φιλοσοφίας του, ἔτσι καὶ γιὰ τὸ Χριστιανισμὸ ἀποτελεῖ μιὰ θεμελιώδη καὶ βασικὴ διδασκαλία, ἡ ὁποία ὁμως διαφέρει ριζικὰ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Πλατωνικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλη δοξασία περὶ ἀθανασίας¹. Τόσο ἡ Παλαιὰ² καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη³, ὅσο καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουν ρητὰ τὴν

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 903 τοῦ προηγουμένου τόμου.

1. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ, Δοκίμιο πατερικῆς θεολογίας*, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη, ²1986, σελ. 115.

2. Βλ. ἐνδεικτικὰ: *Γεν.* 25,8.17· 35,29. *Ἀριθμ.* 20,24. *Α' Βασ.* 28,1 κ.έ. *Ψαλμ.* 21,27· 15,10. *Ἐκκλ.* 12,7. *Σοφ. Σολ.* 3,1-4. *Δ' Μακ.* 10,4. *Ἰεζεκ.* 37,1-10.

3. Βλ. ἐνδεικτικὰ: *Μτ.* 17,3· 27,52. *Μκ.* 12,26-27. *Λκ.* 8,54-55· 23,24. *Ἰω.* 8,51. *Πράξ.* 7,59-60. *Α' Κορ.* 15,53 κ.έ. *Β' Κορ.* 4,16· 5,1. *Α' Θεσ.* 4,13 κ.έ. *Β' Πέ.* 1,13-14. *Ἀπ.* 6,9-10. Βλ. Χ. Δημητρόπουλου, «Ἀθανασία τῆς ψυχῆς», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, Ἐκδοσὴ Ἁθ. Μαρτίνου, Ἀθήναι, 1962, τόμ. 1, στ. 502-506.

ἀθανασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Τὸ παρὸν ἐπίμετρο δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ διερευνήσῃ καὶ νὰ ἐκθέσῃ συστηματικὰ τὴ διδασκαλία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, καθὼς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας σχετικὰ μὲ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ἀποσκοπεῖ στὴ γενικὴ παρουσίαση τῶν σπουδαιότερων ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, γιὰ τὸ προαναφερόμενο θέμα.

Ἡ σπουδαιότητα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐξαίρεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ καὶ ἔχει μοναδικὴ ἀξία. «*Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;*»⁴ θὰ πεῖ ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς μαθητὲς του. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἀνάγκη τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ θάνατο (ἀθανασία) εἶναι ἐπιτακτικὴ καὶ ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερο μέλημα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς (ἀθανασία) δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μακριὰ ἀπ' τὸ Χριστό. «*Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ, εὕρησει αὐτήν*»⁵ λέγει ὁ ἴδιος.

Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ χορηγὸς τῆς ζωῆς, τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας. «*Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα*»⁶. Ὁ ἴδιος ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴ σωτηρία προσφέροντας τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, τὴν ἴδια του τὴν ψυχὴ. «*Ἐγὼ εἰμὶ ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐὰν τίς εἰσέλθῃ σωθήσεται καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὕρησει... Ἐγὼ εἰμὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων*»⁷.

Ὁ Ἄπ. Παῦλος συνεχίζοντας καὶ ἀναπτύσσοντας τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό γιὰ χάρη τῶν πιστῶν⁸. Ἀποστολὴ του εἶναι ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανικοῦ μηνύματος γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων⁹. Τὸ χαρμόσυνο αὐτὸ μήνυμα, ποῦ ἔχει πρωταρχικὴ σημασία, συγκεφαλαιώνεται στὸ θάνατο καὶ στὴν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ.

4. *Μτ.* 16,26. Ἐδῶ ἡ ψυχὴ ὡς ζωὴ.

5. *Μτ.* 16,25. Πρβλ. *Μτ.* 10,39.

6. *Ἰω.* 11,25-26.

7. *Ἰω.* 10,9-11, Πρβλ. *Α'* *Ἰω.* 3,16 καὶ *Ἰακ.* 1,21.

8. *Β'* *Κορ.* 12,15.

9. Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ ἐργάζονται καὶ οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες. *Ἐβρ.* 13,17.

Ἡ ἀνάσταση τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πίστεως, καθὼς καὶ ἡ συνεπαγόμενη δυνατότητα, ἔνεκα αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, σωτηρίας καὶ ἀθανασίας τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, παρουσιάζεται ἀναλυτικὰ στὸ 15ο κεφάλαιο τῆς Α΄ Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς του. Ἡ πίστις μας –γράφει– θὰ ἦταν χωρὶς νόημα δίχως τὴν ἀνάσταση¹⁰. Τώρα ξεκινᾶ μιὰ καινούργια ζωὴ, ὅπου ὁ θάνατος καταργεῖται. Ὁ Ἰησοῦς, τὸν ὁποῖο ἦταν ἀδύνατο νὰ κρατήσουν τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου¹¹, κάνει τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν ἀνάσταση ὅλων τῶν νεκρῶν¹². Ἀκόμα καὶ τὸ φυσικὸ σῶμα, ποὺ σὰν φθαρτὸ μπαίνει στὴ γῆ, θ' ἀναστηθεῖ ἀφθαρτο μὲ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ γίνει ἔτσι πνευματικὸ κι ἀθάνατο¹³.

Ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν ἀπ' τὸ θάνατο εἶναι ὁ τελικὸς στόχος τῆς Χριστιανικῆς πίστεως¹⁴, ἡ ὁποία δὲν περιορίζεται ἐγωκεντρικὰ στὴν προσωπικὴ σωτηρία τοῦ πιστοῦ, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ περιλαμβάνει τὴ σωτηρία καὶ τῶν ἄλλων συνανθρώπων του¹⁵.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἔχοντας σὰν βάση τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ καὶ γενικότερα τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἀναπτύσσουν τὴ βασικὴ αὐτὴ θέση γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ τῆς ἀθανασίας της, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια. Ἐδῶ ἡ παρουσία τῆς Πλατωνικῆς σκέψης καὶ φιλοσοφίας εἶναι αἰσθητὴ.

2. Ἡ ἐπίδραση τοῦ Πλάτωνα στὴ Χριστιανικὴ διανόηση καὶ Θεολογία.

Ὁ Πλάτων δὲν ἐπηρέασε μόνο τὴ μετέπειτα φιλοσοφικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴ θεολογικὴ σκέψη. Ἡ παρουσία του στὸ χῶρο τῆς Χριστιανικῆς θεολογίας καὶ διανόησης γίνεται αἰσθητὴ ἤδη ἀπὸ τὸν 2ο αἰώνα. Πολλὲς ἀπ' τὶς διδασκαλίες του θεωροῦνται συγγενεῖς μὲ τὶς Χριστιανικὲς καὶ ἀντιμετωπίζονται μὲ συμπάθεια ἀπ' τοὺς πατέρες καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς.

«Οὐχ ὅτι ἀλλότρια ἔστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντῃ ὅμοια, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων, Στωϊκῶν τε, καὶ ποιητῶν, καὶ συγγραφέων· ἕκαστος γὰρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν, καλῶς ἐφθέγγετο. Οἱ

10. Α΄ Κορ. 15,14.

11. Πράξ. 2,24.

12. Α΄ Κορ. 15,20.

13. Α΄ Κορ. 15, 42-55.

14. Α΄ Πέ. 1,9.

15. Ἰακ. 5,20.

δὲ ταναντία αὐτοῖς ἐν κυριοτέροις εἰρηκότες οὐκ ἐπιστήμην τὴν ἀποπτον καὶ γνῶσιν τὴν ἀνέλεγκτον φαίνονται ἐσχηκένας. Ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐστὶ»¹⁶. Αὐτὰ γράφει ὁ ἀπολογητὴς καὶ μάρτυρας Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος διὰ μέσου τοῦ ὁποίου ὁ Πλάτων θὰ εἰσχωρήσει στὴ Χριστιανικὴ θεολογία¹⁷.

Οἱ ἀπολογητὲς Ἀθηναγόρας καὶ Τατιανὸς ἔχουν ἐπηρεαστεῖ, ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τῆ θεολογία καὶ τὴν κοσμολογία τοῦ μέσου Πλατωνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπευθείας ἀπ' τὰ κείμενα τοῦ φιλοσόφου. Στὴν ἴδια γραμμὴ κινοῦνται καὶ οἱ μεγάλοι Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι Κλήμης καὶ Ὠριγένης, μέσα σ' ἓνα κλίμα ποῦ εἶχε ἐτοιμάσει ὁ Ἰουδαῖος Ἑλληνιστῆς λόγιος Φίλωνας. Ἡ Ἀλεξάνδρεια εἶναι ἡ πόλη-κέντρο, στὴν ὁποία θὰ γίνεῖ ἀργότερα καὶ ἡ ἀνανέωση τοῦ Πλατωνισμοῦ μετὰ τὸν Νεοπλατωνισμό. Πρωταγωνιστὲς οἱ Πλωτῖνος καὶ Ἀμώνιος Σακκάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι Καππαδόκες θεολόγοι, Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Γρηγόριος Νύσσης, κινοῦνται θεολογικὰ στὶς γραμμὲς τῆς πλατωνίζουσας Ἀλεξανδρινῆς Θεολογίας καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάστηκαν ἀπὸ μερικοὺς καὶ Νεοαλεξανδρινοὶ Θεολόγοι¹⁸.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀργότερα ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν Πλάτωνα, ἐπηρεασμένος μᾶλλον ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρινὴ καὶ Νεοαλεξανδρινὴ τῶν Καππαδοκῶν θεολόγων παράδοση. Ἡ γνῶση τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας γίνεται φανερὴ μέσα ἀπ' τὰ ἔργα του¹⁹.

Ἡ ἐπίδραση τοῦ φιλοσόφου εἶναι γενικὰ μεγάλη, κυρίως στοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς αἰῶνες ἀλλὰ καὶ στὰ κατοπινὰ χρόνια στὴ θύραθεν καὶ στὴ Χριστιανικὴ γραμματεία. Στὴν ὑστεροβυζαντινὴ ἐποχὴ ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων μεταφέρει τὸν Πλάτωνα (καὶ τὸν Ἀριστοτέλη) στὴ Δύση, ὅπου καὶ ἰδρύει στὴ Φλωρεντία τὴν Πλατωνικὴ του Ἀκαδημία²⁰.

3. Ἡ διπλὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ πίστη στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς συναντᾶται ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους σὲ διάφορα θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συστήματα, διότι συγκεντρώνει τὸ ἄπειρο ἐνδιαφέρον τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ἡ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ἀθάνατης ζωῆς, ὅμως,

16. Ἰουστίνου, «Ἀπολογία» 2, *M.P.G.* 6, 465 BC. Πρβλ. τοῦ ἴδιου, «Ἀπολογία» 1, *M.P.G.* 6, 337C.

17. Βλ. Θ. Ζήση, *ὁ.π.*, σελ. 50.

18. Βλ. Θ. Ζήση, *ὁ.π.*, σσ. 77-79.

19. Βλ. Θ. Ζήση, *ὁ.π.*, σελ. 88. Βλ. συγκεκριμένους ἀναφορές, σσ. 81-82.

20. Βλ. Θ. Ζήση, *ὁ.π.*, σσ. 51 καὶ 78.

ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὶς θεολογικῆς, κοσμολογικῆς καὶ ἀνθρωπολογικῆς ἀρχῆς τοῦ κάθε συστήματος²¹.

Μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα τόσο ὁ κόσμος, ὅσο καὶ ὁ ἀνθρωπος ἐθεωρεῖτο μονιστικὰ καὶ ὄχι δυαδικὰ. Στὴν κοσμολογία δὲν ὑπάρχει διάκριση αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου καὶ στὴν ἀνθρωπολογία ὁ ἀνθρωπος χωρίζεται σὲ δύο διαφορετικῆς φύσεως στοιχεῖα. Ὁ κόσμος τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶχε καμμιά σχέση μὲ τὸν κόσμο τῶν Θεῶν. Οἱ ἀθάνατοι Θεοὶ καὶ οἱ θνητοὶ ἀνθρώποι (ὅπως ἦταν ἀπ' τὴ φύση τους) ἀνήκαν σὲ διαφορετικοὺς κόσμους. Στὴν ἀνθρώπινη φύση ὄντολογικὰ δὲν ὑπάρχει θεϊκὸ στοιχεῖο. Δὲν ἐπέτρεπαν οἱ Θεοὶ νὰ ὑψωθοῦν οἱ θνητοὶ στὸ χῶρο τῶν ἀθανάτων. Ὁ Ὀρφισμὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ εἰσάγει τὴν ἀντίληψη, ὅτι ὁ ἀνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ θεϊκὰ καὶ θνητὰ στοιχεῖα²². Ὁ Πλάτων παραλαμβάνει τὴν Ὀρφικὴ παράδοση καὶ μετασχηματίζοντάς τὴν παρουσιάζει μὲ ἐκλεπτυσμένη δυαρχικὴ ἀνθρωπολογία. Γενικὰ ὁ Ὀρφισμὸς καὶ ὁ Πλατωνισμὸς ἔθεσαν τὶς βάσεις τῆς ἀνθρώπινης δυαρχίας²³.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ ἀνθρωπος εἶναι «διφυῆς», ὅπως προαναφέρθηκε. Ἀποτελεῖται ἀπ' τὸ θνητὸ σῶμα καὶ τὴν ἀθάνατη ψυχὴ. Ὅμως ἂν καὶ συναποτελοῦν ἐνωμένα τὸν ἀνθρωπο, ἀνήκουν σὲ ἀντίθετες περιοχῆς: Τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ, τοῦ ἀθανάτου καὶ τοῦ θνητοῦ. «*Ἡ ψυχὴ, ἂν καὶ εἶναι δεμένη μὲ τὸ σῶμα, ἂν καὶ συλλειτουργεῖ μὲ τὸ σῶμα, ὅμως δὲν εἶναι σωματικὴ. Τὸ σῶμα εἶναι ἀντικείμενο τῶν αἰσθήσεων, ἐνῶ ἡ ψυχὴ δὲν μᾶς εἶναι ποτὲ προσιτὴ μὲ τὶς αἰσθήσεις. Εἶναι ἡ ψυχὴ χωριστὴ ἐνότητα ὅλως διαφορετικὴ ἀπ' τὸ σῶμα*»²⁴. Συνεπῶς ὁ ἀνθρωπος βρίσκεται ἀνάμεσα στὸ θεϊκὸ καὶ τὸ θνητό, τὸ αἰώνιο καὶ τὸ πεπερασμένο. Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὅπως φάνηκε ἀπὸ τὸ Β' κυρίως κεφάλαιο, ποτὲ δὲν προϋπήρξαν μαζί. Οὔτε θὰ συνυπάρξουν μετὰ τὸ χωρισμό τους. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο καὶ ἡ (προσωρινή) ἐνωσὴ τους δὲν ἀποτελεῖ φυσικὸ καὶ ὄντολογικὸ γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου.

Στὸ Χριστιανισμὸ ὁ ἀνθρωπος εἶναι ἐπίσης «διφυῆς». Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο συστατικά, ὅπως εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὴ διήγηση τῆς Γένε-

21. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Ὁ χαρακτήρ τῆς ἀθανασίας κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλληνιστικῶν μυστηρίων*, Θεσσαλονίκη 1965, σελ. 48.

22. Βλ. Θ. Ζήση, *ὁ.π.*, σελ. 106.

23. Βλ. Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.*, σελ. 23.

24. Ἰ. Θεοδωρακόπουλου, *Φιλοσοφικὰ καὶ Χριστιανικὰ μελετήματα*, Ἐκδοσις Β' ἐπιτυχημένη, Ἀθήναι 1973, σελ. 76.

σης: «ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴ ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν»²⁵. Ἄρα «ἐκ δύο οὐσιῶν συνεστήσαμεν, ἐκ ψυχῆς ἀσωμάτου καὶ μὴ ὀρωμένης καὶ σώματος ὀρωμένου»²⁶. Ἐδῶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα εἶναι φυσικὰ καὶ ὄντολογικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ δὲν ὑπῆρξε χρονικὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία νὰ ὑπῆρχε τὸ ἓνα χωρὶς τὸ ἄλλο. Ὁ Δημιουργὸς τὰ ἐνώνει ἀπὸ τὴν ἀρχή, «ἀδιαίρετως» καὶ «ἀχωρίστως». Ἔτσι καὶ συνεχίζουσι.

Ἡ ἀθανασία τοῦ ἀνθρώπου δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ἀντίληψη τῆς πνευματικότητος τῆς ψυχῆς τοῦ Πλάτωνα, ἀλλὰ καὶ γενικότερα τοῦ Ἑλληνισμοῦ²⁷. Ἡ ψυχὴ στὸν Ἄδη δὲν «ζῆ» χωρὶς σῶμα. Ἡ ὑπαρξὴ τῆς δὲν εἶναι ὑπαρξὴ, διότι δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφραστεῖ χωρὶς τὸ σῶμα τῆς. Στὴν Π.Δ. ὅταν ἀναφέρεται «φθαρτὸν σῶμα βαρύνει ψυχὴν, βριθὴι τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα»²⁸ καὶ μᾶς θυμίζει τὴν πτώση τῆς ψυχῆς στὸ «Φαῖδρο», δὲν δείχνει περιφρόνηση γιὰ τὸ σῶμα διότι «μᾶλλον δὲ ἀγαθὸς ὢν ἦλθον εἰς σῶμα ἀμίαντον»²⁹. Ἄν διακρίνομε ἀνάμεσα στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀληθινὴ ὑπαρξὴ τῆς ψυχῆς εἶναι χωρισμένη ἀπ' τὸ σῶμα³⁰. Ἡ διάκριση αὐτὴ τῆς θεολογίας εἶναι μεθοδολογικὴ καὶ δὲν ἀποσκοπεῖ ν' ἀποσυνθέσει τὸν ἄνθρωπο σὲ δύο ριζικὰ ἀνόμοια πράγματα. Ἀποβλέπει στὸν ἐντοπισμὸ τῶν ἀνώτερων λειτουργιῶν τῆς ἐνιαίας κτιστῆς ὑπαρξῆς³¹.

Ὁ Πλάτων γιὰ πρώτη φορὰ εἰσάγει τὸν λεγόμενον τριχοτομισμὸ, τὸν ὁποῖο χρησιμοποίησαν ἀργότερα καὶ οἱ Γνωστικοί. Ἐπηρέασε ὁμως καὶ μερικὸς Πατέρες καὶ Ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ σῶμα, ζωώδη

25. Γεν. 2,7. Πρβλ. Μτ. 10,28.

26. Π. Τρεμπέλα, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1959, τόμ. Α', σσ. 469 καὶ 473.

27. Γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀντίληψη τῆς ψυχῆς βλ. Π. Λεκατσᾶ, *Ἡ ψυχὴ, ἡ ἰδέα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ θανάτου*, Ἐκδοτικὸν Ἰνστιτούτον Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1957, σελ. 425 κ.έ.

28. Σοφ. Σολομ. 9,15.

29. Σοφ. Σολομ. 8,19.

30. Βλ. X. Léon - Dufour, «Ψυχὴ», *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας* (μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ μὲ τὴν ἐποπτεία τῶν Σ. Ἀγουρίδη - Σ. Βαρτανιάν), Ἐκδοσις «Βιβλικὸ Κέντρο "Ἄρτος Ζωῆς"», Ἀθήνα 1980, στ. 1024.

31. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β. Ἐκθεσις τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεσι μὲ τὴ δυτικὴ Χριστιανοσύνη*. Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 192.

ψυχή και πνευματική ἢ λογική ψυχή (σῶμα, ψυχή και πνεῦμα)³². Ἀκόμα και σέ μερικά χωρία τῆς Ἀγ. Γραφῆς δίδεται ἡ ἐντύπωση τοῦ τριχομοισμοῦ³³. Ὅμως διαφορετική εἶναι ἡ ἀληθινή τους ἐννοια³⁴. Τὸ τρίτο στοιχεῖο, τὸ πνεῦμα, ποῦ χρησιμοποιοῦν και γι' αὐτοὺς συναποτελεῖ τὸν ὅλο ἄνθρωπο, δὲν ἐγινε δεκτὸ ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ἀντίθετα οἱ Πατέρες ἀπέφυγαν κάθε τριχοτομική ἔκφραση και διακήρυξαν ὅτι τὸ σῶμα και ἡ ψυχή εἶναι τὰ μόνα συστατικά στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου³⁵.

Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ ψυχή κατὰ τὸν Χριστιανισμό; Μήπως εἶναι ἡ Πλατωνική ἀνεξάρτητη ἐκείνη ὄντοτητα, ἡ ὁποία εἶναι ἀντίθετη τοῦ σώματος; Ὅχι βέβαια. Στὴν Ἀγ. Γραφή και τῇ Χριστιανικῇ Γραμματεία ἡ λέξη «*ψυχή*»³⁶ (ποῦ ἐναλλάσσεται μετὰ τῇ λέξει πνεῦμα) σημαίνει κάθε τί ἔμβιο και ζωντανό. Κυρίως ὁμως ἀναφέρεται στὸν ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖο δηλώνει ὀλόκληρο³⁷ («*ψυχή τε και σῶματι*») σὰν ἐνιαία ζωντανή ὑπαρξη, ἐμψυχωμένο ἀπὸ πνεῦμα ζωῆς. Δὲν ἀναφέρεται σ' ἓνα τμήμα τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης, στὸ πνευματικὸ σ' ἀντίθεση μετὰ τὸ ὑλικό. Οὔτε εἶναι ἐκείνη ποῦ κατοικεῖ, ὅπως στὸν Πλάτωνα, στὸ σῶμα, ἀλλὰ ἐκφράζεται μετὰ τὸ σῶμα. Ψυχή σημαίνει κάποιος ἄνθρωπος, γιατί αὐτὴ συνιστᾷ τὸ σημεῖο τῆς ζωῆς, σὰν ἐξωτερική ἐκδήλωση, σὰν ἐσωτερικότητα και σὰν ὑποκειμενικότητα. Εἶναι ὁ φορέας και ὄχι ἡ πηγή τῆς ζωῆς³⁸. Ἐξ' αἰτίας δὲ τῆς σχέσης τῆς μετὰ τὸ Πνεῦμα δηλώνει και τὴν πνευματικὴ προέλευση τοῦ ἀνθρώπου³⁹.

4. Δημιουργία - Προῦπαρξη - Μετενοσάρκωση.

Ἡ ψυχή κατὰ τὸν Πλάτωνα προῦπάρχει στὸν οὐράνιο νοητὸ κόσμο. Τὴν πορεία ποῦ ἀκολουθεῖ τὴν ἐξετάσαμε στὸ «*Φαῖδρο*». Ἡ προῦπαρξη αὐτὴ θεωρεῖται γιὰ τὸ φιλόσοφο αὐτονόητη «*ἀφοῦ δὲν*

32. Βλ. Π. Τρεμπέλα, *ὁ.π.*, σσ. 476-477.

33. *Ἐβρ.* 4,12. *Α' Θεσ.* 5,23.

34. Βλ. Π. Τρεμπέλα, *ὁ.π.*, σσ. 470-472.

35. Βλ. Π. Τρεμπέλα, *ὁ.π.*, σελ. 469. Γιὰ τὴν διδασκαλία τῶν Πατέρων και Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, βλ. σσ. 475-476.

36. Ψυχή, ἢ (ψύχω) πνοή. Λατ. anima, μάλιστα ὡς τὸ σημεῖο τῆς ζωῆς (ἢ ζωῆ). Η. Liddell, R. Scott, Α. Κωνσταντινίδου, «Ψυχή», *Μέγα Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, σελ. 689.

37. Βλ. ἐνδεικτικά: *Μτ.* 26,38. *Λκ.* 23,46· 8,55. *Ἰω.* 12,27· 13,21· 18,30. *Πράξ.* 20,10. *Α' Κορ.* 6,20· 7,34.

38. Βλ. Χ. Γιανναρά, *ὁ.π.*, σελ. 88.

39. Βλ. Χ. Λέον - Dufour, *ὁ.π.*

ὑπάρχει οὔτε ὑπόνοια γιὰ τὴ δημιουργία ἀπὸ τὸ μηδέν»⁴⁰. Οἱ συσσωρευμένες προϋπάρχουσες ψυχές, ἔρχονται στὴ γῆ, ζοῦν μέσα στὰ σώματα, φεύγουν καὶ ἐπανέρχονται μετενσαρκωμένες ἐξ αἰτίας τῆς ἀναγκαιότητας τοῦ κυκλικοῦ γίγνεσθαι⁴¹.

Ἡ ψυχὴ κατὰ τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία δημιουργεῖται «ἐκ τοῦ μηδενός»⁴². Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργός, ζωοδότης καὶ κύριος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἡ ὁποία εἶναι κι αὐτὴ, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δημιουργήματα, κτιστὴ⁴³. Ἡ κάθε ψυχὴ δημιουργεῖται ὡς πνευματικὴ ὑπόσταση ταυτόχρονα μὲ τὴ δημιουργία τοῦ σώματος καὶ μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα⁴⁴. Ὅπως λέγει ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς, ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ δημιουργεῖται κατὰ τὴ σύλληψη τοῦ ἀνθρώπου «τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ» γιατί σὰν ἀπλῆ⁴⁵ καὶ νοητὴ δὲν «γίνεται ἐξ ὑποκειμένης ὕλης, καθάπερ τὰ σώματα»⁴⁶. Ἡ ἄποψη αὐτὴ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Π. Τρεμπέλας, δὲν διαφοροποιεῖται οὐσιαστικὰ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Γρηγορίου Νύσσης περὶ μεταφυτεύσεως (traducianismus) ἀπ' τοὺς γονεῖς⁴⁷.

Ἡ ψυχὴ συνεπῶς κατὰ τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία, οὔτε προϋπάρχει ἀλλ' οὔτε καὶ μετενσαρκώνεται. Οἱ ἀνθρώπινες ψυχές δὲν προϋπάρχουν καὶ κάποτε δεσμεύονται, τιμωρούμενες στὸ σῶμα, λόγῳ κάποιου ἠθικοῦ ὀλισθήματος, ὅπως πίστευε ὁ Πλάτων. Ἡ Σύνοδος τοῦ 540 στὴν Κωνσταντινούπολη, τοῦ 561 στὴν Πράγα (κατὰ τῶν Πρισκιλιανῶν) καὶ οἱ ἀπόψεις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας θὰ τὸ καταστήσουν ἀπόλυτα σαφές⁴⁸. Δὲν νοεῖται κατ' οὐδένα τρόπο μετεμψύχωση ἢ

40. Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, σελ. 117.

41. *Φαίδων*, 72 κ.έ.

42. Βλ. εὐχὴ τῆς ἀναφορᾶς: «... σὺ ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες ...».

43. Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», *M.P.G.* 44, 229-232. Τοῦ ἴδιου, «Περὶ ψυχῆς», *M.P.G.* 45, 235C. Πρβλ. Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.*, σελ. 46 καὶ Ἀ. Πιερίου, *Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα καὶ αἱ περὶ αὐτῶν πλάναι τῆς ψυχοφυσιολογίας τοῦ Πνευματισμοῦ καὶ τοῦ Χιλιασμοῦ*, β' ἔκδοσις βελτιωμένη καὶ ἐπισημασμένη, ἐν Ἀθήναις 1974, σσ. 55-56.

44. Ζαχ. 12,1 «Πᾶσα ψυχὴ ἀνθρωπίνῃ πλάττεται ἰδιαίτερος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ». Πρβλ. *Γεν.* 1,26 κ.έ.

45. Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως», *M.P.G.* 46, 20C-21A. «Πάν δὲ τὸ σύνθετον καὶ διαλυτὸν ἐξ ἀνάγκης ἢ δὲ διάλυσις φθορὰ τοῦ σνεσιῶτος ἔστι. Τὸ δὲ φθειρόμενον οὐκ ἀθάνατον».

46. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Περὶ διαφορῶν ἀπόρων», *M.P.G.* 91, 1324C.

47. Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», *M.P.G.* 44, 233. Τοῦ ἴδιου, «Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως» *M.P.G.* 46, 125-128. Βλ. Π. Τρεμπέλας, *ὁ.π.*, σσ. 484-486.

48. Βλ. Π. Τρεμπέλας, *ὁ.π.*, σσ. 479-480 καὶ σελ. 483.

μετενσάρκωση στὸ Χριστιανισμό. Ὅχι μόνο στὰ ζῶα ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλο ἄνθρωπο⁴⁹, ἐφ' ὅσον ἡ κάθε προσωπικὴ ψυχὴ, ὁ κάθε ἄνθρωπος, δημιουργεῖται ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀποτελεῖ μιὰ μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη προσωπικότητα.

Παράλληλα, ὅπως μᾶς λέγει ἡ ψυχολογία καὶ ἡ βιολογία, κάθε ἄνθρωπος, ποὺ γεννιέται μὲ διαφορετικὸ γενετικὸ ὕλικὸ (γονίδια, χρωματοσώματα, γονότυπους κ.ἄ. — ἄρα καὶ μὲ διαφορετικὲς δυνατότητες), φέρνει μαζί του καὶ εἰδικὲς κληρονομικὲς προδιαθέσεις (στίγματα) σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῆς κληρονομικότητας⁵⁰.

Ἡ ἄποψη τοῦ Ὁριγένη, κατ' ἐπίδραση τοῦ Πλάτωνα, σχετικὰ μὲ τὴν προϋπαρξὴ τῶν ψυχῶν, οἱ ὁποῖες γιὰ νὰ σωφρονιστοῦν μπαίνουν στὰ σώματα, δὲν εὐσταθεῖ καὶ δὲν ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Δέχεται ὁμως ὅτι οἱ ψυχὲς εἶναι κτιστὲς καὶ ὄχι αὐθύπαρκτες σύμφωνα μὲ τὴ βιβλικὴ ἀντίληψη⁵¹.

5. Φυσικὴ καὶ χαρισματικὴ ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὅπως ἔγινε πασιφανὲς ἀπ' τὰ προηγούμενα, ἡ ἀθανασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς εἶναι κάτι τὸ φυσικὸ. Ἀθάνατη εἶναι ὁποιαδήποτε πραγματικότητα, ἡ ὁποία διατηρεῖ πάντα καὶ στὸ ἀκέραιο τὴν ταυτότητά της. Ἡ ψυχὴ παρὰ τὴν περιπέτεια καὶ τὴν πώση της στὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων, μπορεῖ νὰ καθαριστεῖ καὶ νὰ ζήσει ἀθάνατη, μακάρια καὶ εὐτυχισμένη στὸν Ἄδη⁵².

Αὐτὴ τὴ φυσικὴ ἀθανασία τῆς ψυχῆς «ἀποδεικνύει» ὁ φιλόσοφος μὲ «περισκελεῖς» καὶ «δυσκατανόητες» «ἀποδείξεις» ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γρηγόριος Νύσσης⁵³. Γιὰ μᾶς τοὺς Χριστιανοὺς — συνεχίζει — «ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, ἡ τῶν θεῶν λογίων διδασκαλία, τὸ πιστὸν ἐφ' ἑαυτῆς ἔχουσα, διὰ τὸ θεόπνευστος εἶναι. Πρὸς δὲ τοὺς μὴ καταδεχομένους τὰ τῶν Χριστιανῶν δόγματα ἀρκεῖ τὸ μηδὲν εἶναι τὴν ψυχὴν τῶν φθειρομένων ἀποδείξει. Εἰ γὰρ μηδὲν

49. Ἐβρ. 9,27: «ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις». Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως», *M.P.G.* 46, 109B κ.έ. Τοῦ ἴδιου, «Περὶ ψυχῆς», *M.P.G.* 45, 209B κ.έ.

50. Βλ. Ἄ. Πιερρίου, *ὁ.π.*, σελ. 53 κ.έ.

51. Β. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β*, σελ. 193. Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ ψυχῆς», *M.P.G.* 45, 211A: «Τοὺς γὰρ βαθμοὺς τῶν ψυχῶν καὶ τὰς ἀναβάσεις, ἃς Ὁριγένης εἰσάγει, μηδὲν συναδούσας ταῖς θείαις Γραφαῖς μηδὲ προσηκούσας τοῖς τῶν Χριστιανῶν δόγμασι παραληπτέον».

52. *Φαίδων*, 69c.

53. Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ ψυχῆς», *M.P.G.* 45, 193D.

ἔστι τῶν φθειρομένων, ἔστι δὲ ἀφθαρτος ἔστι καὶ ἀθάνατος:»⁵⁴.

Στὸ Χριστιανισμὸ δὲν ὑπάρχει φυσικὴ ἀθανασία. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ δὲν εἶναι ἀπὸ μόνη τῆς, αὐτοδύναμα ἀθάνατη⁵⁵. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς συνδέεται μὲ τὸ δημιουργὸ Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ πηγὴ καὶ ὁ χορηγὸς τῆς ζωῆς ⁵⁶ καὶ τῆς ἀθανασίας. Τὸ θέμα μας ἐντοπίζεται καὶ ἐξετάζεται κατὰ τὴ Χριστιανικὴ Θεολογία μέσα στὰ πλαίσια κτιστοῦ-ἀκτίστου⁵⁷. Τὸ κτιστὸ μετέχει στὸ ἀκτιστὸ καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀθανατίζεται. Διότι ἀθάνατος φυσικὰ καὶ αὐτοδύναμα εἶναι μόνο ὁ ζωοδότης Θεὸς «ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν»⁵⁸. Ὁ ἄνθρωπος δὲν γεννήθηκε οὔτε θνητὸς οὔτε ἀθάνατος, ἀλλὰ ὅπως λέγει ὁ Θεόφιλος Ἀντιοχείας «δεκτικὸς ἀμφοτέρων»⁵⁹. Ἡ ἀθανασία του «καὶ ὡς ψυχὴ μετὰ τὸν προσωρινὸ χωρισμὸ τῆς ἀπ' τὸ σῶμα καὶ ὡς ἐνιαία ψυχοσωματικὴ ὑπαρξὴ συντελεῖται μέσα στὸ ζωοποιὸ θεῖο πνεῦμα»⁶⁰ καὶ δίδεται ὡς χάρις «δυνάμει τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ»⁶¹.

Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ βασικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν Πλατωνικὴ καὶ Χριστιανικὴ ἀντίληψη καὶ διδασκαλία γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Στὴ διαφοροτικὴ δηλαδὴ ἀποψη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη καὶ θεϊκὴ οὐσία. Ἡ σχέση κτίστου - κτίσματος, δημιουργοῦ - δημιουργήματος σημαίνει κατὰ τὸ Χριστιανισμὸ πλήρη ἐξάρτηση τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας ἀπὸ τὸ Θεό⁶².

Διαφοροτικὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιβιώσει αἰώνια μὲ τὴ δική

54. Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ ψυχῆς», *M.P.G.* 45, 213C.

55. Βλ. Τατιανοῦ, «Πρὸς Ἑλληνας 13», *M.P.G.* 6, 833A: «Οὐκ ἔστιν ἀθάνατος ἄνδρες Ἑλληνες, ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτήν, θνητὴ δέ· ἀλλὰ δυνατόν ἡ αὐτὴ καὶ μὴ ἀποθνήσκειν».

56. *Γεν.* 7,22. *Ψαλμ.* 35,10' 103,29 κ.έ.

57. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, σελ. 114.

58. *Α' Τιμ.* 6,16.

59. Θεοφίλου Ἀντιοχείας, «Πρὸς Αὐτόλκων» 2,27, *M.P.G.* 6, 1093B: «Οὔτε οὖν φύσει θνητὸς ἐγένετο οὔτε ἀθάνατος. Εἰ γὰρ ἀθάνατον αὐτὸν πεποιήκει, Θεὸν αὐτὸν πεποιήκει, ἐδόκει ἂν ὁ Θεὸς αἴτιος εἶναι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐπάνω προειργήκαμεν, δεκτικὸν ἀμφοτέρων».

60. Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.* Ὁ θνητοψυχισμὸς εἶναι ἀπαράδεκτος γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Βλ. σχετικὰ Π. Τρεμπέλα, *ὁ.π.*, σελ. 482.

61. Ν. Ματσούκα, *Ὁ χαρακτὴρ τῆς ἀθανασίας κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλληνικῶν μυστηρίων*, σελ. 54.

62. Βλ. Β. Στογιάννου, «Ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Εἰσαγωγικὰ προβλήματα καὶ ἐρμηνεῖα τοῦ Α' Κορ. 15». *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς*, Παράρτημα ἀριθ. 20 τοῦ 20οῦ τόμου, Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 92 καὶ Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ ψυχῆς», *M.P.G.* 45, 205 B.

του δύναμη ὁ ἄνθρωπος, τὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία ὅλες οἱ ψυχοσωματικὲς λειτουργίες του σβήνουν μὲ τὴν τελευταία πνοή; Ἡ πίστη στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι μιὰ πεποιθήση, ὅτι μελλοντικὰ «κάπου» στὸ ἀόριστο ἐπέκεινα ἐπιβιώνει «κάτι» ἀπ' τὸν ἄνθρωπο καὶ αὐτὸ λέγεται ψυχὴ ἢ πνεῦμα. Οὔτε εἶναι μιὰ ἰδεολογικὴ βεβαιότητα ποὺ κατοχυρώνεται μὲ ἐπιχειρήματα, ὅπως συμβαίνει στὸν Πλάτωνα. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς — ὁλόκληρης τῆς ἐνιαίας ψυχοσωματικῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης — εἶναι μιὰ κίνηση ἐμπιστοσύνης, μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἐναποθέτει τὶς ἐλπίδες του καὶ τὴ δύναμη του γιὰ ζωὴ στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ ψηλαφητὴ πίστη ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνιστᾷ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ εἴτε λειτουργοῦν, εἴτε ὄχι οἱ ψυχοσωματικὲς τῆς ἰκανότητες⁶³.

Μ' ἄλλα λόγια πρόκειται γιὰ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προσωπικῆς σχέσης καὶ μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐνέργεια ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ⁶⁴. Στὴν προσωπικὴ - φιλικὴ αὐτὴ σχέση Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου δὲν ὑπάρχει χώρος γιὰ τὸν φόβο τῆς κόλασης οὔτε καὶ γιὰ τὴν ἀμοιβὴ τοῦ παραδείσου. Δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ ἡ νοοτροπία τοῦ μισθίου, οὔτε τοῦ δούλου⁶⁵.

Ἡ ἀθανασία κερδίζεται ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι θὰ τηρήσουν τὸ λόγο καὶ θὰ ποιήσουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ⁶⁶. Ἀντίθετα χάνεται μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ ζωοδότῃ Θεό. Αὐτὸ σημαίνει πὼς αὐτομάτως ὑπάρχει κίνδυνος γιὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ χάσει τὴ ζωὴ του, νὰ ἀφανιστεῖ καὶ νὰ καταλήξει στὸ θάνατο, στὸ μηδέν⁶⁷. Γι' αὐτὸ ἡ ἀθανασία

63. Βλ. Χ. Γιανναρά, *ὁ.π.*, σελ. 103. Πρβλ. Φ. Ντισστογιέφσκυ, *Οἱ Δαιμονισμένοι*, μέρος Δ', κεφ. VII, παρ. 3: «Ἄν ὑπάρχει ὁ Θεὸς τότε καὶ ἐγὼ εἶμαι ἀθάνατος ... Ὁ Θεὸς μοῦ εἶναι ἀπαραίτητος ... Ἡ ἀθανασία μοῦ εἶναι ἀπαραίτητη», βλ. στὸ βιβλίο τοῦ Μιχ. Μακράκη, *ὁ.π.*, σελ. 62.

64. Βλ. Ἰουστίνου, «Διάλογος πρὸς Τρύφωνα Ἰουδαῖον» 61, *M.P.G.* 6, 489A: «Ὅτι δὲ ζῆ ψυχὴ, οὐδεὶς ἀντεῖπου. Εἰ δὲ ζῆ, οὐ ζωὴ οὕσα ζῆ, ἀλλὰ μεταλαμβάνουσα ζωῆς· ἕτερον δὲ τί τὸ μετέσχον τινὸς ἐκείνου οὐ μετέχει. Ζωῆς δὲ ψυχὴ μετέχει ἐπεὶ ζῆν αὐτὴν Θεὸς βούλεται».

65. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β*, σσ. 533-534. Οἱ «μισθωτοὶ» ποὺ περιμένουν τὴν ἀμοιβὴ τῆς ἀθανασίας ὅπως καὶ οἱ «δοῦλοι» χαρακτηρίζονται πνευματικὰ ἀνῶνται ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, σ' ἀντίθεση μὲ τοὺς «υἱοὺς» οἱ ὁποῖοι λόγω τῆς ἔξης, τῆς αὐτοαίρετης ψυχικῆς ροπῆς καὶ διάθεσης ποὺ ἔχουν πρὸς τὸ καλὸ δὲν χωρίζονται ποτε ἀπὸ τὸ Θεό. Βλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ «Μυσταγωγία», *M.P.G.* 91, 709-712.

66. *Ἰω.* 2,17' 8,51.

67. Βλ. Μ. Βασιλείου, «Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεὸς» 7, *M.P.G.* 31, 345A: «ὅσον γὰρ ἀφίστασο τῆς ζωῆς, τοσούτον προσήγγιζε τῷ θανάτῳ. Ζωὴ γὰρ ὁ Θεός, στέρησις δὲ ζωῆς θάνατος».

τῆς ψυχῆς συνδέεται μὲ τὴ νίκη ἐναντίον τῶν μηδενιστικῶν δυνάμεων. Τέτοια διδασκαλία ἀμφίδρομης πορείας πρὸς τὴν ἀθανασία καὶ τὸ μηδὲν δὲν συναντᾶμε στὴν Πλατωνικὴ ἀντίληψη, ἡ ὁποία ἀντίθετα κάνει λόγο γιὰ ἐπανάληψη μιᾶς κυκλικῆς καὶ μηχανιστικῆς κίνησης. Ἡ ἀθανασία ὅμως, κατὰ τὸ Χριστιανισμό, δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀτελεύτητη ζωὴ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Παράλληλα εἶναι καὶ μιὰ ἐπ' ἀπειρον διενεργούμενη κίνηση πρὸς τὴν ὀλοκλήρωση καὶ τὴν τελείωση⁶⁸. Εἶναι μιὰ πορεία «ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν»⁶⁹.

Ἡ ἀληθινὴ προοπτικὴ τῆς ἀθανασίας βρῖσκεται στὴ διαλεκτικὴ τοῦ θεοῦ μὲ τὸ ἀνθρώπινο, γράφει ὁ Ν. Μπερδιάγιεφ στὸ ὁμώνυμο ἔργο του. Τὸ γεγονός τῆς ἀθανασίας δὲν εἶναι ἀφηρημένα ἀνθρώπινο ἀλλὰ ἀνθρώπινο καὶ θεῖο ταυτόχρονα. «Εἶναι σφάλμα νὰ πιστεύομεν» σημειώνει «ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ὄν ἐκ φύσεως ἀθάνατον ὅπως ἐπίσης εἶναι ἐσφαλμένον νὰ πιστεύομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κερδίζει τὴν ἀθανασίαν μόνον διὰ μιᾶς ἀνωτέρας δυνάμεως. Ἐνταῦθα, ὅπως καὶ ἀλλαγῆ βασιζέται τὸ σφάλμα, ὥστε νὰ διασπᾶται ὁ σύνδεσμος ὁ ὁποῖος ἐνώνει τὸ θεῖον μὲ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπαρκεῖται εἰς τὸν ἑαυτὸν του μόνον, πράγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει συγχρόνως καὶ τὴν κατὰπτωσίν του, τὴν κατὰπτωσιν τοῦ ἀνθρώπινου ἐν τῷ ἀνθρώπῳ»⁷⁰.

Συγκρινόμενες ἡ Πλατωνικὴ ἀντίληψη μὲ τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία ἀλληλοαποκλείονται. Γιατὶ ὅπως συνάγεται ἀπ' τὰ προηγούμενα ἡ πρώτη εἶναι ἀνθρωποκεντρικὴ ἐνῶ ἡ δευτέρη θεοκεντρικὴ. Στὴν μία εἶναι ἐμφανῆς ἡ διαρχία ἐνῶ στὴν ἄλλη ὄχι⁷¹. Ὁ Πλατωνικὸς ἀνθρωποκεντρισμὸς δέχεται τὸ Θεὸ χωρὶς ἄμεση σχέση μὲ τὸν ἄνθρωπο. Στὸ Χριστιανισμό ἡ παρουσία καὶ ἡ ζωοποιὸς ἐνέργεια εἶναι συνεχῆς καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δίδεται συνέχεια τῆς βασικῆς πίστεως στὴ δημιουργία⁷².

Ἡ ἀθανασία νοεῖται ὡς νίκη κατὰ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, μέσα σ' ἓνα ὀργανικὸ σύνδεσμο ἱστορίας καὶ αἰωνιότητος, ἔχοντας

68. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, σελ. 118. Κατὰ τὸν Μάξιμο Ὁμολογητὴ εἶναι σχετικὴ συγκριτικὰ μ' ἐκεῖνη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ συνεχῶς ἀνανεώνεται καὶ συνεχίζεται πρὸς τὸ ἀπειρο βάθος. «Περὶ διαφορῶν ἀπὸρων», *M.P.G.* 90, 781C.

69. *B' Κορ.* 3,18.

70. Ν. Μπερδιάγιεφ, *Θεῖον καὶ ἀνθρώπινον (ἡ ὑπαρξιακὴ διαλεκτικὴ τῶν σχέσεως)*, μετάφρασις, εἰσαγωγή καὶ σχόλια Π. Π. Ἀντωνιάδου, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 238.

71. Βλ. Β. Στογιάννου, *δ.π.*, σελ. 91.

72. Βλ. Β. Στογιάννου, *Ἑρμηνευτικὰ μελετήματα*, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 497-498.

συλλογικὸ-κοινωνικὸ, ἐσχατολογικὸ καὶ μυστηριακὸ χαρακτήρα. Κοινὸ σημεῖο στὶς δύο περιοχὲς εἶναι μόνον ὁ μυστηριακὸς χαρακτήρας, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐξαρτᾶται ἀπ' τὸ χαρακτήρα ποὺ δίδει ἢ κάθε μιὰ στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς⁷³.

Ὁ Πλάτων δέχεται τὴν ἀναγεννητικὴ, μυστικὴ καὶ καθαρτικὴ δύναμη τῶν μυστηριακῶν θρησκειῶν, ὅπου μέσα ἀπ' τὰ μυστήριά τους καθαρίζεται ἡ ψυχὴ. Στὸ Χριστιανισμὸ ἐπίσης ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς συνδέεται μὲ μυστηριακὲς πράξεις. Τὸ νόημά της ὅμως εἶναι διαφορετικὸ ὅπως καὶ ὁ χαρακτήρας της στὴν μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περιοχὴ⁷⁴. Διαφορετικὸ ἐξᾶλλου, ὅπως εἶναι αὐτονόητο, εἶναι τὸ νόημα, ὁ χαρακτήρας κ.τ.λ. τῶν μυστηρίων, ἀνάμεσα στὶς δύο περιοχὲς ποὺ προαναφέρθησαν.

Ἐνα δεῦτερο κοινὸ σημεῖο, ποὺ κρίνεται σκόπιμο νὰ σημειωθεῖ, εἶναι ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀθάνατης ἀνθρώπινης ψυχῆς, ὡς συνέπεια τῆς ἀξίας καὶ τῆς σπουδαιότητάς της ποὺ ἐπισημαίνεται καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς. Κάθε ἄνθρωπος κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὀφείλει νὰ φροντίζει, νὰ ἐπιμελεῖται καὶ νὰ τιμᾷ τὴν ψυχὴ του, ὄχι μόνον στὴν παρούσα φάση τῆς ζωῆς, ἀλλὰ «*ὑπὲρ τοῦ παντός χρόνου*». Διότι στὸν Ἄδη κουβαλᾷ μόνον τὴν ἠθικὴ τῆς μόρφωσης καὶ τὸν τρόπο ζωῆς της⁷⁵.

Ἐνῶ ὅμως στὸν Πλάτωνα ἐπιμέλεια εἶναι ἡ μόρφωση τῆς ψυχῆς, στὸ Χριστιανισμὸ εἶναι ἡ πορεία πρὸς τὴ θέωση. Τὴν ἐπιμέλεια μᾶς θυμίζει καὶ ὁ ὕμνος τῆς Ἐκκλησίας μας «*...ἐπιμελεῖσθαι δὲ ψυχῆς πράγματος ἀθανάτου...*»⁷⁶ ποὺ σαφῶς ἔχει στόχο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ Πλάτωνα.

Τρίτο κοινὸ σημεῖο ἀνάμεσα στὸν Πλάτωνα καὶ στὸ Χριστιανισμὸ εἶναι τὸ γεγονὸς, ὅτι ἀθάνατη ζῆ ἐπίσης καὶ ἡ ψυχὴ τῶν κολασμένων. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Τατιανὸς «*Ἀνίσταται εἰς ὕστερον ἐπὶ*

73. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Ὁ χαρακτήρ τῆς ἀθανασίας κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλληνιστικῶν μυστηρίων*, σελ. 63.

74. Βλ. Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.*, σελ. 95.

75. *Φαίδων* 107cd: «εἴτερ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἐπιμελείας δὴ δεῖται, οὐχ ὑπὲρ τοῦ χρόνου τούτου μόνον ἐν ᾧ καλοῦμεν τὸ ζῆν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ παντός, καὶ ὁ κίνδυνος νῦν δὴ καὶ δόξειεν ἂν δεινὸς εἶναι εἴ τις αὐτῆς ἀμελήσει ... οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἔχουσα εἰς Ἄιδου ἢ ψυχὴ ἔρχεται πλὴν τῆς παιδείας τε καὶ τροφῆς, ἃ δὴ καὶ μέγιστα λέγεται ὠφελεῖν ἢ βλάπτειν τὸν τελευτήσαντα, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἐκεῖσε πορείας». *Νόμοι E, 727a* Ἄπολογία Σωκράτους 29e.

76. «Ἐν σοὶ πάτερ ἀκριβῶς διεσώθη τὸ κατ' εἰκόνα λαβὼν γὰρ τὸν σταυρόν, ἠκολούθησας τῷ Χριστῷ· καὶ πράττων ἐδίδασκας ὑπερορᾶν μὲν σαρκός, παρέρχεται γὰρ ἐπιμελεῖσθαι δὲ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου· Διὸ καὶ μετὰ Ἀγγέλλων συναγάλλεται, ὅσε Μάρκελλε, τὸ πνεῦμα σου». Ἦχος πλ. δ'. Βλ. Ὁρολόγιον τὸ Μέγα 29 Δεκ. (τοῦ μάρτυρος Μαρκέλλου) σελ. 286 καὶ 1 Ἀπρ. (δόσις Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας).

συντελεία τοῦ κόσμου σὺν τῷ σώματι θάνατον διὰ τιμωρίας ἐν ἀθανασίᾳ λαμβάνουσα»⁷⁷ καὶ «ἡμεῖς, οἷς τὸ θνήσκειν ράδιον ἀποβαίνειν νῦν, εἰσαῦθις ἢ μετὰ ἀπολαύσεως τὸ ἀθάνατον ἢ τὸ λυπηρόν, μετὰ ἀθανασίας προσλαμβάνομεν»⁷⁸.

Βέβαια κι ἐδῶ εἶναι σαφεῖς οἱ διαφορῆς τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀπὸ τὴν Πλατωνικὴ ἀντίληψη καὶ δὲν χρειάζονται ἰδιαίτερο σχολιασμό. Δὲν κρίνει ὁ Ροδάμανθος, ὁ Μίνωας καὶ ὁ Αἰακός, ἀλλὰ ὁ Χριστὸς καὶ δὲν ὑπάρχει χιλιετῆς περίοδος ἐξαγνισμού, οὔτε μετενσάρκωση⁷⁹.

Ἡ ἀθανασία λοιπὸν τῶν ψυχῶν τοῦ παραδείσου καὶ τῆς κόλασης, τῶν σωζόμενων καὶ τῶν «τιμωρημένων» ὅπως λέχθηκε, δὲν ὀφείλεται οὔτε στὴ φυσικὴ ἀθανασία, οὔτε σὲ κάποια ἀπρόσωπη τύχη, ἀλλὰ ἀποκλειστικὰ στὴν ἠθικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ⁸⁰.

6. Σωτηρία ψυχῆς - σώματος.

Σωτηρία σημαίνει λύτρωση, ἐξουδετέρωση τοῦ θανάτου καὶ ἐξασφάλιση ἀθάνατης καὶ αἰώνιας ζωῆς. Στὸν Πλάτωνα ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς συνδέεται ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐξαγνισμοὺς καὶ τοὺς καθαρμούς, μὲ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ σώματος. Ἡ φιλοσοφικὴ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς εἶναι ἀπαραίτητη καὶ σημαίνει πὼς ἡ φιλόσοφος ψυχὴ ἀπομακρύνεται ὅσο μπορεῖ περισσότερο ἀπ' τὸ σῶμα καὶ τὶς ἡδονές του, οἱ ὁποῖες τῆς προκαλοῦν θόρυβο καὶ ταραχὴ. Ὅριστικὰ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ δεσμοπτήριο αὐτὸ μὲ τὸ θάνατο⁸¹ καὶ στὸ ἐξῆς ζεῖ μόνη καὶ ἀθάνατη. Στὴν Πλατωνικὴ μεταφυσικὴ βλέπομε δηλαδὴ, ὅτι ἀθάνατο ζῆ ἓνα μόνο τμῆμα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης: ἡ ψυχὴ.

Ἡ ἀθανασία καὶ τοῦ ἄλλου τμήματος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ σώματος, εἶναι ἀδιανόητη ὅπως πιστεύει καὶ διδάσκει ὁ Χριστιανισμός.

77. Τατιανοῦ, «Πρὸς Ἑλληνας» 13, *M.P.G.* 6, 833A.

78. Τατιανοῦ, *δ.π.*

79. «Ὡς μὲν σὺν διὰ βραχέων εἰπεῖν, ἅτε προσδοκῶμεν καὶ μεμαθήκαμεν διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διδάσκομεν, ταῦτα ἔστι. Πλάτων δὲ ὁμοίως ἔφη Ραδάμανθυν καὶ Μίνω κολάσειν τοὺς ἀδίκους παρ' αὐτοὺς ἐλθόντας. Ἡμεῖς δὲ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα φαρμὴν γενήσεσθαι ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς αὐτοῖς σώμασι μετὰ τῶν ψυχῶν γινομένων καὶ αἰωνίων κόλασιν κολασθησομένων ἀλλ' οὐχὶ χιλιονταετῆ περίοδον, ὡς ἐκεῖνος ἔφη, μόνον» Ἰουστίνου, «Ἀπολογία» 1, *M.P.G.* 6, 337BC.

80. Βλ. Ἰ. Ρωμανίδου, *Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα*. Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 21970, σελ. 118.

81. *Φαίδων*, 62b κ.ε. 67d, 68bc.

Ἄθνατος κατὰ τὴ Χριστιανικὴ πίστη καὶ διδασκαλία εἶναι «*ὀλόκληρος ὁ ὑπὸ τοῦ πνεύματος καταληφθεὶς ὄργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου*» ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει ὁ Ν. Μπερδιάγιεφ⁸².

Ὁ Χριστὸς προσφέρει τὴν πραγματικὴ σωτηρία. Τὴ σωτηρία ἐκείνη ποὺ ἀνατρέπει τὶς συνέπειες τοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς κατακερμάτισης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ θάνατο, ὁ ὁποῖος παραδίδει τὸ σῶμα στὴ φθορὰ καὶ τὴν ψυχὴ στὴν ὀρφάνια. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ «*ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας*»⁸³ καὶ ὁ «*αἴτιος σωτηρίας αἰώνιου*»⁸⁴ ποὺ ὀδηγεῖ στὴν «*σωτηριαν ψυχῶν*»⁸⁵. Εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ σωτήρας τοῦ σώματος⁸⁶ δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ διατηρεῖ ἀμεμπτὴ ὀλόκληρη τὴν ψυχοσωματικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου⁸⁷. Τὸ σῶμα δὲν θεωρεῖται ἀρνητικὰ ἀπὸ τὸ Χριστιανισμὸ, ὅπως στὸν Πλάτωνα, σὰν φυλακὴ τῆς ψυχῆς, οὔτε εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἠθικὴ τῆς ἐξέλιξη. Ἀντίθετα, ὅπως ἔχει σημειωθεῖ, δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ ἐξαρχῆς ταυτόχρονα μὲ τὴν ψυχὴ, σὰν βασικὸ στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου καὶ θεωρεῖται ναδὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁸⁸ καὶ μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ⁸⁹ ποὺ σώζεται καὶ θεώνεται.

7. Ὁ θάνατος.

Γιὰ τὸν Πλάτωνα, ὁ θάνατος εἶναι ἡ γέφυρα ποὺ ὀδηγεῖ τὴν ψυχὴ σὲ μιὰ πορεία, ὅπου ἡ τύχη τῆς δὲν καθορίζεται ἀπ' τὸ τραγικὸ γεγονός τοῦ θανάτου, σὰν βιολογικὸς καὶ προσωπικὸς ἐκμηδενισμὸς ταυτόχρονα⁹⁰. Ὁ φιλόσοφος προσπαθεῖ καὶ θέλει μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ του διδασκαλία νὰ διώξει μακριὰ ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ τὸ φόβο τοῦ θανάτου⁹¹.

Γιὰ τὴ Χριστιανικὴ πίστη, ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀπελευθέρωση καὶ λύτρωση, ἀλλὰ διάσπαση τῆς ἐνιαίας ψυχοσωματικῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποτελεῖ «*φοβερώτατον μυστήριον*». «*Ὅντως φοβερώτατον, τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον, πῶς ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος, βιαίως χωρίζεται ἐκ τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς συμφυΐας ὁ φυσικότατος δεσμὸς, θεῖω βουλήματι ἀποτέμνεται*». Γι' αὐτὸ «*θηρῶ καὶ ὀδύρομαι*

82. Ν. Μπερδιάγιεφ, *ὁ.π.*, σσ. 235-236.

83. Ἐβρ. 2,10.

84. Ἐβρ. 5,9.

85. Α' Πέ. 1,9.

86. Ρωμ. 8,23.

87. Α' Θεσ. 5,23.

88. Α' Κορ. 6,19.

89. Ἐφ. 5,30.

90. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, σσ. 100-101.

91. *Πολιτεία Γ*, 386ab· ΣΤ, 486b, κ.ἄ.

ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον καὶ ἴδω ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθεῖσαν ἡμῖν ὠραιότητα, ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος...» ψάλλει ἡ Ἐκκλησία μας⁹².

Τί εἶναι λοιπὸν ὁ θάνατος σύμφωνα μὲ τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία; Εἶναι φανερὸ πὼς δὲν εἶναι μόνο ἡ παύση τῶν βιολογικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρώπινου οργανισμοῦ, ἡ διάλυση καὶ ἡ ἀποσύνθεσή του, ὅπως συμβαίνει σὲ κάθε ζωντανὸ ὄργανισμὸ (φυσικὸς θάνατος), ἀλλὰ κυρίως εἶναι ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό. Ἡ ἄρνηση τῆς σχέσης μαζί του καὶ ἡ ἀναίρεση τῆς ζωῆς σὰν ἀγαπητικῆς καὶ διαπροσωπικῆς σχέσης καὶ κοινωνίας (πνευματικὸς θάνατος)⁹³. Τόσο ὁ φυσικὸς, ὅσο καὶ ὁ πνευματικὸς ἢ ψυχικὸς προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειο «ἀρρωστία ψυχῆς» καὶ «θάνατος ἐστὶ τῆς ἀθανάτου»⁹⁴ καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Κλήμη Ἀλεξανδρεῖα «νόσος ψυχῆς»⁹⁵.

Ὁ ἄνθρωπος σὰν κτιστὸς ποῦ εἶναι, ἀπειλεῖται μὲ πλήρη καὶ ἀπόλυτο ἀφανισμό. «Ἡ ἀπειλή τοῦ θανάτου», γράφει ὁ Ἱ. Ζηζιούλας, «εἶναι ἡ ἀπειλή τοῦ μηδενός, τοῦ ἀπολύτου μηδενός, τοῦ “οὐκ εἶναι” δηλαδὴ τῆς ἐπανόδου στὴν προκτησιακὴ κατάσταση»⁹⁶.

Ἡ πνευματικὴ σημασία τοῦ θανάτου δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ βιολογικὸ θάνατο. Τὸ μηδὲν – τὸ μὴ ὄν – δὲν ὑπάρχει στὸ φυσικὸ κόσμο ἀλλὰ μόνο στὸν πνευματικὸ. Ὁ φόβος τοῦ θανάτου εἶναι πνευματικὸς, ὅπως πνευματικὴ εἶναι καὶ ἡ νίκη ἐναντίον του⁹⁷.

Ἡ ζωὴ εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἡ στέρησή της ὁ θάνατος, θὰ πεῖ ὁ Μ. Βασίλειος⁹⁸.

Γιὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ θάνατος, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ μιὰ τιμωρία, ποῦ ὁ Σατανᾶς ἐπέβαλε στοὺς ἀνθρώπους, θεωρεῖται καὶ μιὰ εὐεργετικὴ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴν γίνετα ἀθάνατο τὸ κακόν⁹⁹.

Ὁ Θεὸς δὲν θέλει νὰ διαιωιστεῖ καὶ γι' αὐτὸ «βάζει ἓνα προσωρινὸ μέτρο, τὸ θάνατο. Σταματᾷ κάπου, κάνει μιὰ ἐγγείριση γιὰ νὰ

92. Παρακλ. Νεκρ. Ἀποστ. Αἰῶν Σαββάτου ἤχος δ' καὶ πλ. δ' ἀντίστοιχα.

93. Βλ. Χ. Γιανναρά, *ὁ.π.*, καὶ Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.*, σσ. 94-95.

94. Μ. Βασιλείου, «Ὁμιλία εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτιαν» 9, *M.P.G.* 31, 260A.

95. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, «Στρωματεῖς», II,7, *M.P.G.* 8, 969A. Βλ. Μ. Μακράκη, *ὁ.π.*, σσ. 64-65 βλ. καὶ Ἱ. Ρωμανίδου, *ὁ.π.*, σελ. 141 κ.έ.

96. Ἱ. Ζηζιούλα, «Χριστολογία καὶ ὑπαρξη», Σύναξη, τεύχ. 2 (1982), σελ. 15 καὶ τεύχ. 6 (1983), σελ. 82.

97. Βλ. Ν. Μπερδιάγιεφ, *ὁ.π.*, σελ. 226.

98. Μ. Βασιλείου, «Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός», *M.P.G.* 31, 345.

99. Βλ. Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.*, σελ. 102.

μὴν προχωρήσει ἄλλο ἢ σήψη, καὶ ἀφήνει τὴ δυνατότητα στὸν ἄνθρωπο νὰ ξαναμπεῖ κοντὰ στὴ ζωὴ, νὰ ξαναβρεῖ τὴν κοινωνία μὲ τὸ Θεό»¹⁰⁰. Γιατὶ ὁ Θεὸς καὶ μετὰ τὸ θάνατο δὲν ἀρνεῖται τὴ μετάνοια. Τὴ δέχεται γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτὸν του¹⁰¹. Ὅμως «ἡ ψυχὴ οὐκέτι τρέπεται» λέγει ὁ Ἰ. Δαμασκηνός¹⁰². Οἱ ψυχὲς τῶν ἁμαρτωλῶν σκληραίνουν δεχόμενες τὸ φῶς τῆς θείας δόξας, ὅπως ὁ πηλὸς ποὺ δέχεται τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου. Ἀντίθετα οἱ ψυχὲς τῶν δικαίων ἀπαλύνονται, ὅπως τὸ κερὶ στὸν ἥλιο¹⁰³.

Ὁ Χριστιανὸς δὲν φοβᾶται τὸ θάνατο. «Μηδεὶς φοβείσθω θάνατον ἠλευθέρωσεν γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ σωτήρος θάνατος» λέγει ὁ Ἰ. Χρυσόστομος¹⁰⁴. Καὶ αὐτὸ γιατί ὁ πιστὸς συμμετέχει στὸ θάνατο καὶ στὴν ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ¹⁰⁵.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Πλάτωνα, στὴν ἐπίγεια ἀλλὰ καὶ στὴ μεταθανάτια ζωὴ, βρῖσκεται συνεχῶς σὲ ταραχὴ καὶ σὲ ἀγῶνα. Ἀντίθετα στὸ Χριστιανισμὸ ἡ πιστεύουσα στὸ Χριστὸ ψυχὴ ζῆ τὴν εἰρήνην, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πληρότητα. «Ἐπειτα ἐμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα» θὰ πεῖ χαρακτηριστικὰ ὁ ἀπόστολος Παῦλος¹⁰⁶.

8. Ἀθανασία καὶ Ἀνάστασι.

Ὁ θάνατος στὸ Χριστιανισμὸ ξεπερνιέται καὶ νικιέται μὲ τὴν ἀνάστασι. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀθανασία συνδέεται αὐτονόητα μὲ τὴν ἀνάστασι. Ἐτσι ζωοποιεῖται τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀνακαινίζεται καὶ τελειοποιεῖται ἡ ψυχὴ, ἡ ὁποία καρτερεῖ τὴν ὀλοκλήρωσὴ τῆς μὲ τὴ σύζευξί τῆς πρὸς τὸ σῶμα¹⁰⁷. Οἱ ψυχὲς εὐρισκόμενες ἐκεῖ ὅπου ἔχει ὀρίσει ὁ Θεὸς¹⁰⁸ περιμένουν τὴν ἀνάστασι. Τότε, ὅταν προσλάβουν τὰ

100. Β. Στογιάννου, *δ.π.*, σελ. 498.

101. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία*, Β, σελ. 544.

102. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Κατὰ Μανιχαίων», *M.P.G.* 94, 1573B.

103. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Περὶ Θεολογίας καὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ», *M.P.G.* 90, 1088AB. Βλ. Ν. Ματσούκα, *δ.π.*

104. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Κατηχητικὸς εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα», *M.P.G.* 59, 723.

105. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, «Λόγος Α' εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα», *M.P.G.* 35, 396A-400A.

106. *Α' Θεσ.* 4,17.

107. *Α' Κορ.* 15,52-53. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, σελ. 118.

108. *Ἄπ.* 6,9' 20,4.

ἀναστημένα σώματα «ἐλεύσονται εἰς τὴν ὄψιν τοῦ Θεοῦ»¹⁰⁹.

Ὁ Ἀπολογητὴς καὶ μάρτυρας Ἰουστίνος στὸ ἔργο του «Περὶ Ἀναστάσεως» δείχνει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀναστάσεως ψυχῆς καὶ σώματος. Ὁ συνδυασμὸς ἀναστάσεως καὶ ἀθανασίας ἦταν κάτι ἀπαραιτήτο, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς ἐξατομίκευσης καὶ ἀφ' ἑτέρου γιατί ἦταν πῶς κατανοητὸς στὸν εἰδωλολατρικὸ κόσμο. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ Χριστιανοὶ ἀπολογητὲς χρησιμοποιοῦν τὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς γιὰ νὰ ἐκφράσουν φιλοσοφικότερα καὶ κατὰ συνέπεια νὰ κάνουν περισσότερο ἀποδεκτὴ, τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία¹¹⁰.

Σωτηρία, ὅπως σημειώθηκε παραπάνω, σημαίνει λύτρωση ἀπ' τὸ κακὸ καὶ τὴν ἁμαρτία, νίκη κατὰ τοῦ θανάτου καὶ ἐξασφάλιση ἀθάνατης καὶ αἰώνιας ζωῆς, σώματος καὶ ψυχῆς. Ἀθανασία σὰν μεταθανάτια ἐπιβίωση γενικὰ καὶ ἀόριστα, καὶ μάλιστα τμήματος τοῦ ἀνθρώπου (ψυχῆ), ὅπως πίστευε ὁ Πλάτων, δὲν ὑπάρχει στὸ Χριστιανισμό. «Τὸ καινούργιο» ποὺ διδάσκει ὁ Χριστιανισμὸς «εἶναι ἡ πίστη στὴν ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐνιαίας ψυχοσωματικῆς ὑπάρξεως μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ βεβαίωση τῆς ἀναστάσεως αὐτῆς μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεὸς, ποὺ δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο, εἶναι σὲ θέση καὶ νὰ τὸν ἀναστήσει ἀπὸ τὸν ἀφανισμό στὸν ὁποῖο ὀδηγεῖται μὲ τὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατο»¹¹¹. Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς δὲν προϋποθέτει τὴν ἐσχατολογικὴ ἀνάσταση. Ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὴ προϋποθέτει τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ πραγματοποιήθηκε διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ¹¹².

Μὲ τὴν ἀνάσταση, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ, καταργεῖται ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος μέχρι τώρα ἦταν ἡ δεύτερη φύση τοῦ ἀνθρώπου γιατί ἡ πρώτη ἦταν ἡ ζωὴ. Ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀντιστρέφει τὴν μέχρι τώρα διαμορφωμένη πραγματικότητα. Ἐνῶ δηλ. οἱ ἄνθρωποι ἦταν φυσικὸ νὰ εἶναι θνητοί, μετὰ τὴν ἀνάσταση ἔγινε φυσικὴ γι' αὐτοὺς ἡ ἀθανασία. Οἱ ἄνθρωποι καταδικάζουν τὸ Θεὸ σὲ θάνατο, ἐνῶ αὐτὸς μὲ τὴν ἀνάστασή του τοὺς «καταδικάζει» στὴν ἀθανασία¹¹³.

109. Εἰρηναίου, «Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», *M.P.G.* 7, 1137-1038. Πρβλ. Τατιανοῦ, «Πρὸς Ἕλληνας» 13, *M.P.G.* 6, 833AB.

110. Βλ. Β. Στογιάννου, *Ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν*, σελ. 90.

111. Γ. Ἰ. Μαντζαρίδη, *Χριστιανικὴ Ἠθική*. Ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη ²1983, σελ. 385.

112. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Ὁ χαρακτήρ τῆς ἀθανασίας κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀντιλήψεις τῶν Ἑλληνιστικῶν μυστηρίων*, σελ. 75.

113. Βλ. Ἰ. Πρόποβιτς, *Ἀνθρώπος καὶ Θεάνθρωπος, Μελετήματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, Ἐκδοτικὸς Οἶκος «Ἀστήρ», Ἀθήναι ⁵1987, σσ. 40-46.

¹ Ἡ ἀθανασία λοιπὸν τῆς ψυχῆς δὲν νοεῖται κατὰ τὸ Χριστιανισμό, ὅπως γιὰ τὸν Πλάτωνα, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ δεσμοτῆριο τοῦ σώματος¹¹⁴ καὶ μετάβαση διὰ τοῦ θανάτου στὴ ζωὴ, ἀλλὰ κυρίως σὰν ζωοποίηση ὁλόκληρης τῆς φθαρτῆς ἀνθρώπινης φύσης, σώματος καὶ ψυχῆς, ἀπ' τὴν ἀκτιστὴ χάρη τοῦ Θεοῦ¹¹⁵. «Μόνον διὰ τῆς θεανθρωπίνης ζωῆς, τῆς νέας ζωῆς τῆς ἐν τῷ Ἀναστάντι καὶ διὰ τοῦ Ἀναστάτος Χριστοῦ»¹¹⁶ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ.

Ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας ἦταν κάτι, ποὺ διαφαινόταν στὴν Ἰ Παλαιὰ Διαθήκη. Στὴν Καινὴ Διαθήκη ὅμως, στὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου βρῆκε τὴ σταθερὴ βάση της. Ἡ ἔνωση μὲ τὸ Χριστὸ δὲν προσφέρει μονάχα μιὰ νέα ζωὴ, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὴ βεβαιότητα ὅτι «ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσκει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν»¹¹⁷ καὶ τότε μὲ τὴν ἀνάσταση θὰ μποῦμε σ' ἓνα καινούργιο κόσμο, ὅπου «θάνατος οὐκ ἔστι»¹¹⁸.

Γιὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ ὑπάρχει δεῦτερος θάνατος¹¹⁹. Αὐτὸς θὰ εἶναι γιὰ τοὺς κολασμένους, γιὰ τὸ διάβολο, τὸ θάνατο, τὸν Ἄδη¹²⁰. Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ γευτεῖ τὴν ἀθανασία καὶ στὴν παρούσα ζωὴ σὰν ἀρραβῶνα μὲ τὸ ζωοποιοῦ πνεῦμα τῆς ἀθανασίας¹²¹.

Εἶναι γνωστὸ, ὅτι τὸ κακὸ τὸ ὁποῖο νοεῖται σὰν στέρηση τῆς θείας ζωῆς καὶ συνεπῶς τῆς ἀθανασίας, ἐκφράζεται εὐστοχα τόσο στὴν Ἄγ. Γραφή, ὅσο καὶ στὴν Πατερικὴ γραμματεία, κυρίως μὲ τὴν ἰατρικὴ ὀρολογία. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐπίσης ἐκφράζεται καὶ ἡ ἀθανασία, ἡ ὁποία ἔχει τὸ χαρακτήρα τῆς θεραπείας καὶ ἀπολύτρωσης τῆς ἀρρωστημένης ἀνθρώπινης φύσης. Ἡ Χριστιανικὴ ἀθανασία δὲν εἶναι μιὰ εὐδαιμονιστικὴ πληρότητα, ἡ ὁποία δίδεται σὰν ἀντάλλαγμα γιὰ τὶς καλὲς ὑπηρεσίες ἢ τὴν καλὴ συμπεριφορὰ, ὅπως συμβαίνει στὸ Πλάτωνα, ἀλλὰ ἀπολύτρωση, θεραπεία καὶ ἀνάπλαση διὰ τῆς ἀναστάσεως¹²² τῆς φθαρτῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀπὸ τὶς παραμορφώσεις καὶ

114. Κράτυλος, 400c, Γοργίας 493ab κ.ά.

115. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, σσ. 119-121.

116. Ἰ. Πόποβιτς, *ὁ.π.*, σελ. 45.

117. Ρωμ. 8,11.

118. Ἄπ. 21,4.

119. Ἄπ. 20,6' 2,11.

120. Ἄπ. 21,8' 20,10.14 Βλ. Ρ. Grelot, «Θάνατος», *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας*, σσ. 462.

121. Πρβλ. Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.*, σελ. 121.

122. Βλ. Ν. Καβάσιλα, «Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς» 2, *M.P.G.* 150, 541C. «Ἡ ἀνάστασις φύσεως ἐστὶν ἐπανόρθωσις· τὰ δὲ τοιαῦτα προῖκα δίδωσιν ὁ Θεός».

τὶς ἀλλοιώσεις ποὺ ἐπιφέρει τὸ κακό, ἐνῶ παράλληλα ἐνισχύεται ἡ βούληση καὶ τελειοποιεῖται ἡ ἀθανασία. Πρόκειται γιὰ «ἀνάδειξη τοῦ κατ' εἰκόνα μὲ τὴν ἐπιτυχῆ πορεία πρὸς τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ἐκλάμπρυνση τοῦ προσώπου, ἀνάδειξη ἐνὸς καλλιτεχνήματος θείου κάλλους καὶ ὀλοκλήρωση τῶν δημιουργικῶν χαρισμάτων τοῦ ἀνθρώπου» ὅπως σημειώνει ὁ καθηγητὴς Νικόλαος Ματσούκας¹²³.

Ἡ συσχέτιση ἀναστάσεως καὶ ἀθανασίας μὲ βάση τὰ προηγούμενα θὰ ὀδηγήσει τὸν Ἄπ. Παῦλο νὰ γράψει πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς: «Οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπησθε καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα»¹²⁴ (ἀναστάσεως).

Ἡ διδασκαλία αὐτῆ τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν ἀθανασία δὲν εἶναι προῖον φιλοσοφικῆς σύλληψης, μὰ ἰδέα, ὅπως ἦταν γιὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ἀθανασία. Ἦταν καὶ εἶναι ψηλαφητὴ πίστη καὶ βεβαιωμένη ἐμπειρία, ἡ ὁποία προέρχεται καὶ ὀτηρίζεται στὴν ἀνάσταση τοῦ Θεανθρώπου τοῦ «πρωτοτόκου τῶν νεκρῶν»¹²⁵. Σ' αὐτὴ θεμελιώνεται καὶ ἡ δικὴ μας ἀνάσταση καὶ ἀθανασία, ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει ὁ Ἄπ. Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους¹²⁶.

Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν συνδέεται καὶ πρὸς τὴν σωματικότητα ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ριζικὰ διαφορετικὸ πνευματικὸ σῶμα ἀπὸ τὸ παρὸν σῶμα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἀποφεύγεται κάθε ὑλόφρων ἀπόκλιση καὶ ἀποκλείεται παράλληλα κάθε μονομερῆς πνευματοκρατικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀθανασία μόνον τῆς ψυχῆς, ὅπως ἐπίσης καὶ κάθε διαρχία ὅπως ἐκεῖνη τοῦ Πλάτωνα¹²⁷.

Ἡ ἀνάσταση ἦταν κάτι τὸ ξένο καὶ ἀδιανόητο γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ σκέψη, συνεπῶς καὶ γιὰ τὸν Πλάτωνα, τὴν ἐποχὴ αὐτῆ. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ὁ Ἄπ. Παῦλος ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ μίλησε στὸν Ἄρειο Πάγο γιὰ τὸν Ἰησοῦ καὶ τὴν Ἀνάστασή του, διακόπηκε ἡ ὁμιλία του καὶ ἀντιμετωπίστηκε μὲ σκαωπτικὴ διάθεση¹²⁸.

Ὅλοκληρώνοντας τὴν παρούσα ἐργασία, θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω ὅτι ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι μὰ ἀπ' τὶς βαθύτερες ἀνάγκες τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ἐκεῖνο, ποὺ ζητᾷ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητά εἶναι ἡ προσωπικὴ ἀθανασία. Σ' αὐτὴ τὴν

123. Ν. Ματσούκα, *δ.π.*, σσ. 122-124.

124. *Α' Θεσ.* 4,13.

125. *Πρ.* 26,23· *Κολ.* 1,18· *Ἄπ.* 1,5.

126. *Α' Κορ.* 15ο κεφάλαιο.

127. Βλ. Β. Στογιάννου, *δ.π.*, σελ. 298 καὶ 322.

128. *Πράξ.* 17,31-32.

προσωπική ἀθανασία οὐσιαστική ἀπάντηση δίνει μονάχα ἡ Χριστιανική περὶ ἀθανασίας τοῦ ὅλου ἀνθρώπου διδασκαλία¹²⁹. Πρόκειται γιὰ πνευματική κοινωνία, ὁμοίωση μὲ τὸ Θεό, καταξίωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καὶ σὲ τελικὴ ἀνάλυση ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν προσπάθεια αὐτὴ δὲν κυριαρχεῖ κανένας «ἀνορθολογισμός», οὔτε κάποια τυφλὴ καὶ μαγικὴ δύναμη, ἀλλὰ ἡ «πεῖνα» καὶ ἡ «δίψα» τῆς ὑπαρξῆς γιὰ τὴν προσέγγιση τῆς ἀρχικῆς αἰτίας της καὶ τῆς τελικῆς ἀναφορᾶς της, τὸ Θεό¹³⁰.

129. Πρβλ. Ν. Μπερδιάγιεφ, *ὁ.π.*, σσ. 220-233.

130. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β*, σσ. 536-537.